

การวิเคราะห์เครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่*

จิตติกาญจน์ บำรุงชัยกุล**

กัลยา แซ่อึ้ง***

Received: 8 May 2024

Revised: 15 October 2024

Accepted: 19 November 2024

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงในการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษารวบรวมจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 9 คน ดังนี้ (1) ตัวแสดงในภาครัฐ คือ ผู้แทนจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านพญาชมพู จำนวน 2 คน (2) ตัวแสดงนอกภาครัฐ คือ ผู้จัดการธนาคารเวลา

* เนื้อหาของบทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัย เรื่อง การวิเคราะห์เครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

** นิสิตหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขานโยบายและการจัดการสาธารณะ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ; อีเมล: thitikarn.mots@gmail.com

*** อาจารย์ ดร., ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

เลขานุการธนาคารเวลา ประธานศูนย์บริการคนพิการตำบลชมภู และสมาชิกธนาคารเวลา จำนวน 4 คน ผลการศึกษา พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงภายในเครือข่ายในการดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมภู มีลักษณะความสัมพันธ์ตามแนวคิดการประสานความร่วมมือ (Collaboration) ตั้งแต่ระดับบุคคล กลุ่มคนและหน่วยงาน ต่างภาคส่วนกันเข้ามาร่วมมือกันดำเนินงาน ผ่านการจัดตั้งโครงสร้างคณะกรรมการที่เป็นทางการ ซึ่งความสัมพันธ์ของเครือข่ายธนาคารเวลาตำบลชมภูมีลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยมีผู้จัดการธนาคารเวลาตำบลชมภู เป็นผู้ประสานความสัมพันธ์ให้ทุกตัวแสดงในเครือข่ายมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ร่วมแลกเปลี่ยนทรัพยากรแบบพึ่งพาอาศัยกันได้อย่างต่อเนื่อง ทำให้การขับเคลื่อนดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมภู เพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุในพื้นที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: สังคมผู้สูงอายุ, เครือข่ายการดำเนินงาน, ธนาคารเวลา, เชียงใหม่

NETWORK GOVERNANCE ON TIME BANK IN CHOMPHU SUBDISTRICT SARAPHI DISTRICT CHIANG MAI PROVINCE

Thitikarn Bumrungchaikul****

Kanlaya Sae-Ang*****

Abstract

The purpose of this study was to investigate the relationships between actors involved in the operations of the Chomphu Subdistrict Time Bank in Chiang Mai Province, Thailand. Qualitative research methods, including document analysis and in-depth interviews with nine key informants, were employed. The informants comprised government representatives from the Ban Phaya Chomphu Subdistrict Health Promoting Hospital and non-government actors such as Time Bank managers, the secretary, the president of the Chomphu Subdistrict Disabled Service Center, and four Time Bank members. The findings revealed that the relationships within the network were characterized by coordination, cooperation, and collaboration. Individuals, groups,

**** Graduate student in Public Policy and Management, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University; Email: thitikarn.mots@gmail.com

***** Lecturer, Department of Political Science, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University.

and agencies from diverse sectors worked together through a formal committee structure. The Chomphu Subdistrict Time Bank network exhibited both formal and informal characteristics, with the Time Bank manager serving as the coordinator to foster trust among all actors. The network facilitated resource exchange, interdependence, and effective support for the elderly community in the area.

Keywords: Aging Society, Network Governance, Time Bank, Chiang Mai

บทนำ

สังคมผู้สูงอายุ เป็นประเด็นทางสังคมและเศรษฐกิจที่หลากหลาย ประเทศได้ให้ความสนใจกันมากขึ้นในปัจจุบัน จากจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มสัดส่วนขึ้นซึ่งญี่ปุ่นถือเป็นประเทศแรกๆ ในโลกที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 และเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว กลายเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) ในปี พ.ศ. 2537 และกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ (Super Aged Society) ในปี พ.ศ. 2550 ซึ่งมีสัดส่วนที่สูงที่สุดในโลก ทั้งนี้ ในปี พ.ศ. 2560 ประเทศในทวีปยุโรป มีอัตราผู้สูงอายุสูงสุด คือ สูงถึงร้อยละ 24.7 รองลงมาทวีปอเมริกาเหนือ ร้อยละ 21.7 ส่วนประเทศในทวีปแอฟริกา มีอัตราผู้สูงอายุ เพียงร้อยละ 5.5 เท่านั้น เรียกได้ว่ายุโรปและอเมริกาเหนือเป็น “สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์” แล้ว ยกเว้นแอฟริกาตามมาด้วยหลายประเทศในเอเชีย รวมถึงไทยซึ่งจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าสังคมผู้สูงอายุจะกลายเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่ทั่วโลกต้องเผชิญ¹ ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงฐานประชากรดังกล่าว ส่งผลให้หลายๆ ประเทศเตรียมการรองรับสังคมสูงวัย รวมทั้งภาครัฐของญี่ปุ่นก็ได้มีนโยบายในการรับมือกับสังคมผู้สูงอายุทั้งยังผลักดันให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมยามว่างที่สามารถทำได้โดยไม่ต้องพึ่งพิงคนในครอบครัว² ซึ่งเดิมทีนั้นผู้สูงอายุในสังคมญี่ปุ่นจะได้รับการดูแลจากครอบครัวเป็นหลัก แต่เพื่อรับมือกับสังคมสูงวัย ทำให้รัฐบาลจำเป็นต้องปรับนโยบายใหม่ให้สังคมและชุมชนช่วยกันดูแลผู้สูงอายุร่วมกัน และหนึ่งในนโยบายที่ญี่ปุ่นใช้คือ แนวคิดธนาคารเวลาที่สามารถนำมาแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการในชุมชนได้

¹ มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2560*, (กรุงเทพฯ: บริษัท โรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด, 2561), 25-30.

² *กิตติศักดิ์ คงคา*, (เว็บไซต์), <https://www.investorinterest.co/economy/elderly-japanese/> (สืบค้นเมื่อ 14 สิงหาคม 2566).

โดยงานทุกอย่างจะถือว่าเท่าเทียมกัน และคิดตามระยะเวลาที่ทำทั้งหมด ซึ่งเวลาที่ฝากไว้นี้ อาจจะใช้เลย หรือสะสมไว้ใช้ในภายหลังได้และเผยแพร่แนวคิดสู่สาธารณะ ในปี พ.ศ. 2523 ดร. เอ็ดการ์ คาคห์น (Edgar Cahn) นำแนวคิดธนาคารเวลามาพัฒนาและได้จัดตั้งธนาคารเวลาของสหรัฐอเมริกาขึ้น (Time Banks USA) เพื่อส่งเสริมความเท่าเทียมของมนุษย์ เพื่อสนับสนุนการช่วยเหลือขั้นพื้นฐานที่จำเป็น และนำไปสู่การสร้างสังคมเข้มแข็ง โดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง และได้เผยแพร่แนวคิดนี้ไปหลายประเทศทั่วโลกมากกว่า 40 ประเทศ

ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเช่นเดียวกับหลายประเทศ และได้ก้าวเข้าสู่การเป็น “สังคมสูงวัย” มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 ซึ่งในปี พ.ศ. 2565 ประเทศไทยได้เข้าสู่ “สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์” (Complete Aged Society) เรียบร้อยแล้ว โดยมีประชากรอายุมากกว่า 60 ปี กว่า 12.9 ล้านคน หรือ 20% จากประชากรทั้งหมด และมีการคาดประมาณว่าในอีกไม่เกิน 15 ปีข้างหน้า หรือปี พ.ศ. 2574 โดยประมาณ ประเทศไทยจะกลายเป็น “สังคมสูงวัยระดับสุดยอด” (Super Aged Society) เมื่อสัดส่วนของประชากรที่มีอายุมากกว่า 60 ปี สูงถึง 28% ของประชากรทั้งหมด ในวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2561 คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2561 กำหนดให้ธนาคารเวลาเป็น 1 ใน 10 ประเด็นเร่งด่วนด้านผู้สูงอายุเพื่อเตรียมความพร้อมรองรับสังคมผู้สูงอายุที่มีเป้าหมายหลักคือ ผู้สูงอายุไทยเป็น Active Ageing : Healthy, Security and Participation³ โดยมีกรมกิจการผู้สูงอายุ ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ดำเนินการนำร่องใน 42 พื้นที่ 28 จังหวัด ตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2561 โดยต่อยอดจากพื้นที่เดิมที่ดำเนินการธนาคารความดี

³ กรมกิจการผู้สูงอายุ, แนวทางการดำเนินงานธนาคารเวลาแห่งประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2564), 7.

ของสสส. และมีการจัดทำคู่มือและดำเนินการธนาคารเวลาในประเทศไทย ซึ่งธนาคารเวลาจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่รองรับสังคมผู้สูงอายุได้อย่างดีเหมาะสมกับบริบทประเทศไทยที่ต้องสนับสนุนให้ชุมชนเป็นฐาน “จัดตั้งโดยชุมชน เพื่อคนในชุมชน” โดยมีท้องถิ่นท้องที่ หน่วยงานองค์กรต่างๆ หนุนเสริมเพื่อให้เกิดความยั่งยืน จึงได้มีการวิเคราะห์ชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีผู้นำทางธรรมชาติ มีต้นทุนทางสังคมสูง ตำบลชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ จึงได้รับเลือกให้เป็นพื้นที่นำร่องในการดำเนินงานธนาคารเวลา ซึ่งเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทในบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อยกระดับเป็นธนาคารเวลาด้านแบบให้แก่ชุมชนอื่นๆ ในประเทศไทย ทั้งนี้ การดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ แม้จะมีทุนทางสังคมแต่ก็ต้องได้รับการสนับสนุนจากตัวแสดงต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม เพื่อบูรณาการการใช้ทรัพยากรทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน นำไปสู่การสร้างเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็งในการดูแลซึ่งกันและกันเพื่อความยั่งยืน และสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของตัวแสดงในการแก้ไขปัญหาสาธารณะเพื่อนำไปสู่เป้าหมายร่วมกัน

ผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงในเครือข่ายธนาคารเวลา ตำบลชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ มีความสัมพันธ์ในการขับเคลื่อนการดำเนินงานธนาคารเวลาร่วมกันอย่างไร เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงในการดำเนินงานธนาคารเวลาด้านชมพู ซึ่งยังไม่มีผู้ศึกษาว่าลักษณะความสัมพันธ์เป็นเช่นใดหรือยังมีช่องว่างในการดำเนินงานด้านใด เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะในการพัฒนาการดำเนินงานธนาคารเวลาด้านชมพู และเป็นประโยชน์ต่อพื้นที่ดำเนินงานธนาคารเวลาอื่นๆ อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงในเครือข่ายการดำเนินงาน
ธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

การทบทวนวรรณกรรมและแนวคิดทฤษฎี

ผู้ศึกษาได้ศึกษา ทบทวนเอกสารแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับ
การดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ โดยมี
ประเด็น ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายการดำเนินงาน (Network Governance)

“เครือข่าย” เป็นรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มต่างๆ และ
องค์กร ที่มีการเชื่อมโยงของบุคคล กลุ่มบุคคล กลุ่มองค์กร ที่สมัครใจที่จะ
แลกเปลี่ยนข้อมูลหรือร่วมกันทำกิจกรรม มีวิธีการทำงานร่วมกันเป็นระบบ
มีการจัดโครงสร้างของบุคคลในเครือข่ายที่เป็นอิสระอย่างมีเป้าหมาย โดย
มีองค์ประกอบของเครือข่าย คือ 1) สมาชิกหรือหน่วยชีวิต เป็นองค์ประกอบ
สำคัญระหว่างตัวแสดงที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ ฟังพาดภัยและช่วยเหลือ
ซึ่งกันและกัน เป็นระบบปฏิสัมพันธ์เพื่อให้เกิดเป็นเครือข่าย 2) จุดมุ่งหมาย
การดำเนินงานกิจกรรมใดๆ ร่วมกันหรือการทำงานร่วมกันต้องดำเนินแบบมี
จุดหมาย 3) จิตสำนึกสถานการณ์ในการทำหน้าที่เมื่อมีปัญหาการแสวงหาแนวร่วม
จากเพื่อนร่วมอุดมการณ์หาแนวทางแก้ไขปัญหานั้นๆ รวมทั้งการร่วมแลกเปลี่ยน
การเรียนรู้ จนเกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน 4) การแลกเปลี่ยนและการมี
ส่วนร่วม เป็นกลไกสำคัญของการฟังพาดภัยและการแลกเปลี่ยนในกิจกรรม
ของสมาชิก ซึ่งจะช่วยหนุนเสริมเครือข่ายให้ดำเนินไปได้ต่อเนื่อง 5) การสื่อสาร
และระบบความสัมพันธ์ เป็นเครื่องมือที่ทำให้เกิดความไหลของเครือข่ายนั้นๆ
โดยใช้กิจกรรมและข้อมูล ทำให้สมาชิกในเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน
มีการรับรู้และยอมรับ

ประเภทของเครือข่าย

1. เครือข่ายเชิงพื้นที่ (Area) เป็นเครือข่ายที่รวมตัวกันโดยอาศัยพื้นที่เพื่อดำเนินงานร่วมกัน ยึดเอาพื้นที่เป็นเป้าหมายในการขับเคลื่อนกิจกรรมสู่ความสำเร็จร่วมกันของทุกฝ่าย แบ่งได้ 2 ลักษณะที่เกิดตามพื้นที่และกิจกรรม คือ แบ่งตามระบบการปกครองของภาครัฐหรือความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ

2. เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (Issue Network) นำเอาสถานการณ์ประเด็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นตัวกำหนดรวมตัวกันเป็นเครือข่าย มุ่งจัดการกับประเด็นกิจกรรมนั้นๆ ร่วมกับการสร้างความร่วมมือ พร้อมเครือข่ายอื่น ที่มีความสนใจในประเด็นปัญหาเดียวกัน โดยไม่ยึดติดกับพื้นที่ จึงทำให้ภายในเครือข่ายมีความสัมพันธ์ที่หลากหลาย

3. เครือข่ายตามโครงสร้างหน้าที่ อาจก่อตัวตามภารกิจหรือโครงสร้างหลักของกลุ่มผลประโยชน์ เพื่อดำเนินการภายใต้กรอบเป้าหมายและวัตถุประสงค์ ที่สนับสนุนจัดตั้งเครือข่าย อาจแบ่งได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ คือ เครือข่ายภาครัฐ เครือข่ายภาคธุรกิจ เครือข่ายภาคประชาชน และเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ พื้นที่กิจกรรม ของสมาชิกและโครงสร้างการดำเนินงาน

ลักษณะที่สำคัญของเครือข่าย 10 ลักษณะ ดังนี้⁴

1) มีแกนนำและสมาชิกที่เข้มแข็งมีประสิทธิภาพในการดำเนินงานสามารถทำงานและมีการขยายเครือข่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) มีภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เกิดจากคนในชุมชนท้องถิ่นและบูรณาการองค์ความรู้ภูมิปัญญาได้เหมาะสมกับเครือข่ายที่เกิดขึ้น 3) สมาชิกภายในมีความสัมพันธ์ที่ดีกับสมาชิกภายนอก ทำให้การดำเนินงานในเครือข่ายเป็นที่ยอมรับ 4) การเรียนรู้ระหว่าง

⁴ สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮาส์, 2550), 264-265.

สมาชิกเครือข่ายร่วมกัน โดยมีช่องทางให้สมาชิกได้แลกเปลี่ยนการเรียนรู้ ทำให้สมาชิกสะสมประสบการณ์และองค์ความรู้ใหม่อยู่ตลอด 5) มีความต่อเนื่องในการทำกิจกรรม ซึ่งเครือข่ายสามารถคิดและกระตุ้นให้ทำกิจกรรมได้อย่างสม่ำเสมอ โดยไม่ต้องพึ่งพาจากคนหรือหน่วยงานภายนอก 6) ทรัพยากรมีการแบ่งปัน โดยเครือข่ายที่มีทรัพยากรในปริมาณที่เพียงพอ สามารถจัดหาของเครือข่ายเอง และแบ่งปันให้เครือข่ายอื่นๆ ทำให้เครือข่ายสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างลื่นไหล 7) การเรียนรู้และมีนวัตกรรม ซึ่งสมาชิกในเครือข่ายได้เรียนรู้ผ่านวิธีการหรือกระบวนการต่างๆ ที่สามารถสร้างนวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ประโยชน์ได้ในอนาคต 8) การสื่อสาร เครือข่ายสามารถสื่อสารระหว่างเครือข่ายกับสมาชิกได้ง่าย สะดวก ทำให้สมาชิกได้ทราบข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัย รวดเร็วและเป็นประโยชน์ 9) การบริหารจัดการที่ดี ให้ความเหมาะสมกับการทำงานของเครือข่าย ทำให้เครือข่ายมีกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ 10) การติดตามและประเมินผลงานเป็นระบบ มีฐานข้อมูลที่เหมาะสม สามารถให้สนับสนุนช่วยเหลือสมาชิกได้

แนวทางในการจัดการเครือข่าย⁵ ดังนี้

1) ในเครือข่ายประกอบด้วยสมาชิกที่หลากหลาย ส่วนใหญ่สมาชิกจะให้ความสนใจร่วมกัน มีแนวคิด เป้าหมายวิธีการทำงานที่หลากหลาย ต้องคำนึงและยอมรับในความหลากหลายของสมาชิกภายในเครือข่าย 2) มีการเกื้อหนุนความสามารถของสมาชิกเพื่อพัฒนาตนเอง กลุ่มและเครือข่ายให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลหรือกิจกรรมที่ต่อเนื่อง การรักษาความสัมพันธ์ของสมาชิกจึงจะเป็นเครือข่ายที่ดีและมีประสิทธิภาพ 3) มีวิธีการจัดการระบบสารสนเทศและการกระจายข้อมูลให้กับสมาชิก มีการไหลเวียนของข้อมูล

⁵ ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และ ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์, *สื่อสารกับสังคมเครือข่าย เอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตร 3 “การสร้างเครือข่ายที่มีพลัง”* สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, (กรุงเทพฯ: สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาคม, 2546)

ซึ่งจะต้องเป็นฐานข้อมูลที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาเครือข่ายในการขับเคลื่อนการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย 4) ศูนย์ประสานงานหรือชุมทางที่หลากหลายมีหน้าที่เพื่อสื่อสารเรื่องราว กระจายอยู่ในสถานที่ต่างๆ โดยเฉพาะข้อมูลเชิงยุทธศาสตร์และกิจกรรมความเคลื่อนไหวของเครือข่ายให้สมาชิกทราบ 5) ผู้จัดการเครือข่ายจำเป็นต่อเครือข่าย (network manager) เพื่อช่วยวิเคราะห์ความต้องการของสมาชิกในเครือข่าย ดูแลกิจกรรมและสนับสนุนการบริการตามที่สมาชิกต้องการ โดยผู้จัดการเครือข่ายอาจเป็นบุคคลที่สมาชิกในเครือข่ายมอบหมายให้ดำเนินการแทนสมาชิกในบางช่วงก็ได้

แนวคิดการบริหารงานโดยการประสานความร่วมมือ (Collaborative Governance)

การบริหารงานโดยการประสานความร่วมมือ เป็นลักษณะปฏิสัมพันธ์ต่างๆ ผ่านความร่วมมือของบุคคล หลายองค์กร เป็นการสร้างความร่วมมือในการทำงานร่วมกันที่สามารถทำได้ผ่านตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ ในกระบวนการตัดสินใจที่เป็นทางการ มีฉันทมติร่วม และผ่านการปรึกษาหารือกัน อันมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดหรือนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ หรือเป็นการจัดการโครงการหรือสินทรัพย์สาธารณะต่างๆ ในการบริหารงานในรูปแบบเครือข่าย สามารถสร้างได้ 3 ลักษณะ⁶ คือ

1) การประสานงาน (Coordination) อาจเกิดขึ้นระหว่างองค์กรที่อยู่ในภาคส่วนเดียวกันหรือคนละส่วนก็ได้ มีเป้าหมายเพื่อให้องค์กรที่เกี่ยวข้องมีการดำเนินการบางอย่างร่วมกัน เป็นรูปแบบความร่วมมือที่เกิดขึ้นระหว่างตัวแสดงในระดับองค์กร

⁶ ศศิธร ทองจันทร์, การบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันกับการขับเคลื่อนนโยบายภาครัฐไทย กรณีศึกษาโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน จังหวัดพิษณุโลก, (สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559), 26-28.

2) การร่วมมือ (Cooperation) เป็นการอาศัยกลไกการบริหารจากระเบียบ กฎหมาย เพื่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างตัวแสดง กลุ่ม หรือองค์กรที่อยู่ต่างภาคส่วนกัน ในการทำงานร่วมกัน

3) การประสานความร่วมมือ (Collaboration) เป็นรูปแบบความร่วมมือระหว่างตัวแสดงในระดับปัจเจกบุคคล กลุ่มคนที่เข้ามาร่วมมือกันทำงานและร่วมมือกันอย่างมีจุดมุ่งหมายเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกันในลักษณะที่มาจากภาคส่วนเดียวกันหรือข้ามภาคส่วน โดยการจัดโครงสร้างองค์กรและความสัมพันธ์ที่เป็นทางการ เช่น จัดตั้งในรูปแบบของคณะทำงาน ตัวแทน โดยมีเป้าหมายขับเคลื่อนภารกิจตามเป้าหมายที่ทุกฝ่ายได้ร่วมกันกำหนด

แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์เครือข่าย (Network Analysis)

การวิเคราะห์เครือข่าย เป็นวิธีวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ เพื่อช่วยให้แลเห็นการเปลี่ยนแปลงกันอย่างมีประสิทธิภาพทั้งนอกและในองค์กร โดยใช้ความรู้เป็นฐานในการขับเคลื่อนทางสังคมในปัจจุบัน ความเป็นมิตรภาพหุ้นส่วนแห่งความสำเร็จ และการพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งสำคัญต่อกระบวนการทำงานและการขยายแนวคิด เพื่อเป็นการสร้างความรู้วิธีการใหม่ในการจัดการความสัมพันธ์ ยอมรับในความแตกต่างระหว่างกัน การประเมินโดยการวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม นอกจากจะเป็นประเมินแบบร่วมมือร่วมใจ โดยการส่งเสริมบุคคลตระหนักถึงความสำคัญของความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายมากขึ้น ทั้งในเชิงคุณค่าเป็นผู้ให้และผู้รับในสังคม⁷ การเสริมพลังอำนาจสังคม ซึ่งการวิเคราะห์เครือข่ายออกเป็น 2 เงื่อนไข⁸ ได้แก่

⁷ ภทราดี มากมี, การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมสำหรับออกแบบการวิจัยทางสังคมศาสตร์, วารสารการวัดผลการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ปีที่ 27, ฉบับที่ 1 (2564), 32-45.

⁸ พระมหาสุทนต์ อาภาภิโร, เครือข่าย : ธรรมชาติความรู้และการจัดการ, (กรุงเทพฯ: สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.) มูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2547)

1. องค์ประกอบของเครือข่าย อาจพิจารณาได้จากสมาชิก วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ภารกิจกิจกรรมของเครือข่าย จะทำให้สามารถสร้างตัวชี้วัดขึ้น เพื่อเป็นทิศทางการดำเนินงาน เช่น สมาชิกเป็นใคร จำนวนเท่าไร อยู่ใน พื้นที่ไหน มีกฎกติกาอย่างไร

2. ความสัมพันธ์ของเครือข่าย เป็นการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง สมาชิกกับสมาชิกของเครือข่าย หรือสมาชิกกับกลุ่มภายนอกของเครือข่าย ที่นอกจากจะมีความซับซ้อนมาก แต่จะช่วยแสดงข้อมูลความสัมพันธ์ที่มี เงื่อนไขในรูปแบบต่างๆ ของสมาชิกได้อย่างชัดเจน ความสัมพันธ์ของสมาชิก ในเครือข่ายควรมีความเท่าเทียมกัน ทุกคนอยู่ในฐานะ “หุ้นส่วน (partner)” ของเครือข่าย เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ (horizontal relations) คือ การประสานบุคคลหรืออาชีพระดับเดียวกันมาเชื่อมความสัมพันธ์เป็นเครือข่าย กันที่เพื่อน มากกว่าความสัมพันธ์ในแนวตั้ง (vertical relations) ในลักษณะ เจ้านาย-ลูกน้อง

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยแบ่งข้อมูลออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1. การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ ข้อมูลหลักโดยตรงจาก การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้เข้าถึง ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับตัวแสดงภายในเครือข่าย บทบาท รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงในการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ 2. การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ด้วยการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research) ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 (ฉบับแก้ไข พ.ศ. 2553) แผนผู้สูงอายุ แห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 พ.ศ. 2552 แผน กลยุทธ์กรมกิจการผู้สูงอายุ พ.ศ. 2560-2564 รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุ

รายงานสรุปผู้บริหารของหน่วยงานต่างๆ เอกสารรายงานผลการดำเนินงาน บทความ และเอกสารเผยแพร่อื่นๆ รวมถึงข้อมูลทางออนไลน์เช่นเพจ Facebook เว็บไซต์ เพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น การดำเนินงานที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน บทบาทและภารกิจของแต่ละตัวแสดง

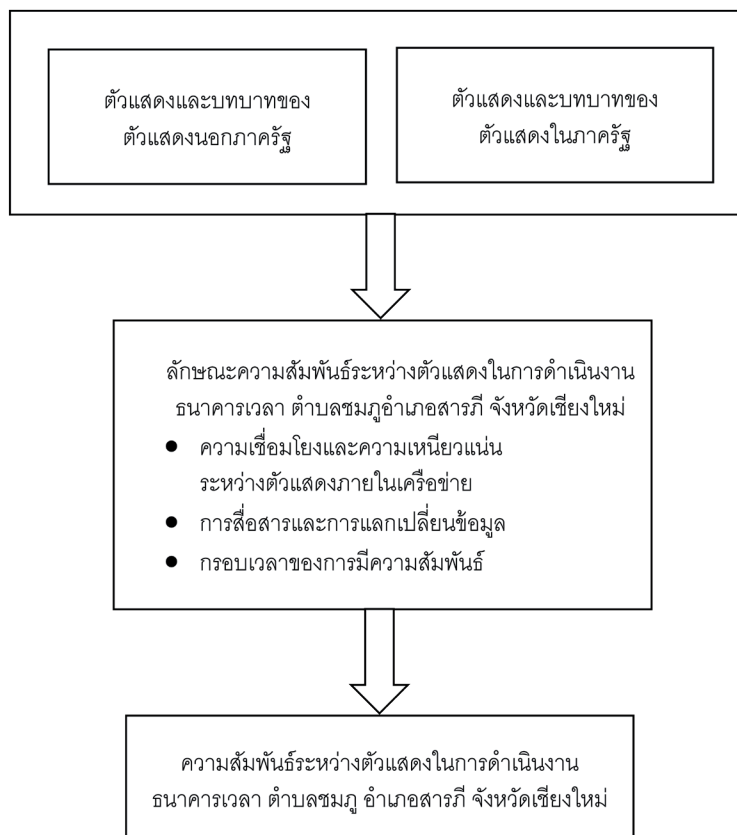
โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) สำหรับคณะกรรมการธนาคารเวลาตำบลชมพู และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบอ้างอิงด้วยบุคคล (Snowball Sampling) สำหรับสมาชิกธนาคารเวลาตำบลชมพู จำนวน 9 คน ดังนี้

1. ตัวแสดงในภาครัฐ คือ ผู้แทนจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านพญาชมพู จำนวน 2 คน

2. ตัวแสดงนอกภาครัฐ คือ ผู้จัดการธนาคารเวลาตำบลชมพู, เลขานุการธนาคารเวลาตำบลชมพู, ประธานศูนย์บริการคนพิการตำบลชมพู และสมาชิกธนาคารเวลาตำบลชมพู จำนวน 4 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลศึกษาวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์ โดยจะนำข้อมูลที่ได้มาทั้งหมดวิเคราะห์ข้อมูลจากเนื้อหา (Content Analysis) มาวิเคราะห์ร่วมกัน ผู้วิจัยจะนำข้อมูลมาประกอบในการอธิบายเชิงพรรณนา (Descriptive Research) ซึ่งจะมุ่งวิเคราะห์ข้อมูลและการตีความเนื้อหาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์แล้วจึงนำมาสรุปให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงในเครือข่ายการดำเนินงาน หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลที่ศึกษาได้มาวิเคราะห์ตามแนวคิดหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง โดยการตีความและวิเคราะห์จากเนื้อหา (Content analysis) สังเคราะห์ข้อมูลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำเสนอต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัย การดำเนินงานระหว่างตัวแสดงภายในเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าสามารถแบ่งตัวแสดงออกได้ เป็น 4 ลักษณะ คือ

1. **ตัวแสดงนอกภาครัฐที่มีบทบาทหลัก** คือ ผู้จัดการธนาคารเวลาตำบลชมพู เลขานุการธนาคารเวลาตำบลชมพู ผู้ช่วยผู้จัดการธนาคารเวลาสาขาย่อยและประธานศูนย์บริการคนพิการตำบลชมพู ซึ่งมีบทบาทหลักในการนำแนวคิดธนาคารเวลาเข้ามาดำเนินการในพื้นที่ตามขั้นตอนและกระบวนการในการจัดตั้งโดยจัดให้มีคณะทำงานเตรียมการจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่ สร้างการรับรู้เรื่องธนาคารเวลาให้ประชาชนได้รับทราบ สร้างความร่วมมือจากองค์กรต่างๆ ในพื้นที่ ร่วมกันจัดตั้งธนาคารเวลาตำบลชมพูและคณะกรรมการธนาคารเวลาตำบลชมพู กำหนดเงื่อนไขและข้อตกลงของธนาคารเวลา และดำเนินงานแลกเปลี่ยนกิจกรรมของธนาคารเวลาตามที่กำหนด

2. **ตัวแสดงนอกภาครัฐที่มีบทบาทในการสนับสนุน** คือ ชมรมกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านตำบลชมพู อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ภาคการศึกษา คือ โรงเรียนวัดพญาชมพู โรงเรียนวัดท่าต้นกวาว โรงเรียนวัดแม่สะลาบ วัดในตำบลชมพู คือ วัดหนองป่าสะะ วัดพญาชมพู วัดท่าต้นกวาว วัดบุบผาราม วัดแม่สะลาบ วัดศรีดอนมูล ซึ่งมีบทบาทในการดำเนินงานแลกเปลี่ยนกิจกรรมตามภารกิจของตัวแสดงไม่ได้มีการกำหนดบทบาทในการดำเนินงานธนาคารเวลาอย่างชัดเจน ส่วนภาคเอกชน คือ บริษัท พฤษภา โฮลดิ้ง จำกัด (มหาชน) และเอี่ยมดี รีไซเคิล มีบทบาทในการสนับสนุนงบประมาณ ความรู้ สนับสนุนทรัพยากรตามความชำนาญของบริษัท หรือจุดประสงค์ของการก่อตั้งธุรกิจเพื่อประโยชน์สังคม ผ่านศูนย์บริการคนพิการตำบลชมพู แต่ไม่ได้มาร่วมเป็นคณะกรรมการธนาคารเวลาตำบลชมพู

3. **ตัวแสดงในภาครัฐที่มีบทบาทหลัก** ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านพญาชมพู

4. **ตัวแสดงในภาครัฐที่มีบทบาทสนับสนุน** คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านท่าต้นกวาว โรงพยาบาลสารภีบรรพพัฒนา เทศบาลตำบลชมพู สำนักงานสาธารณสุขอำเภอสารภี มีบทบาทจากการลงนาม

ความร่วมมือกับองค์กรภายในชุมชน และร่วมเป็นคณะกรรมการธนาคารเวลา ซึ่งตัวแสดงในภาครัฐจะมีบทบาทในการสนับสนุนการดำเนินงานตามภารกิจหน้าที่ของหน่วยงานนั้นๆ ในการมอบหมายเจ้าหน้าที่ ที่รับผิดชอบในภารกิจงานนั้นๆ มาดำเนินงานในส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยมีหัวหน้าของหน่วยงานร่วมเป็นคณะกรรมการ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัย ในประเด็นของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงภายในเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ สามารถแบ่งออกได้ 3 ลักษณะ คือ 1. ความเชื่อมโยงและความเหนียวแน่น 2. การสื่อสารและการแลกเปลี่ยนข้อมูล และ 3. กรอบเวลาของการมีความสัมพันธ์ โดยมีผลการศึกษา ดังนี้

1. ความเชื่อมโยงและความเหนียวแน่นระหว่างตัวแสดงภายในเครือข่ายธนาคารเวลา ตำบลชมพู

จุดเริ่มต้น อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4, ผู้อำนวยการ รพ.สต.บ้านพญาชมพู และนายเอ (นามสมมติ) ซึ่งเป็นคนพิการทางด้านการเคลื่อนไหว เป็นแกนนำในการรวมกลุ่มจิตอาสา จัดตั้งชมรมชมภูม่วนใจ๋ ดำเนินงานขับเคลื่อนพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาไปเยี่ยมบ้านเพื่อช่วยดูแลผู้สูงอายุ และส่งเสริมอาชีพคนพิการในชุมชน รวมถึงได้รับความร่วมมือจากตัวแสดงในภาครัฐ เช่น รพ.สต.เทศบาลตำบลชมพู ซึ่งแต่ละตัวแสดงในตำบลชมพู เคยทำงานตามหน้าที่แบบแยกส่วน ก็ได้เปลี่ยนวิธีการทำงานมาเป็นการทำงานร่วมกัน มีคณะทำงาน และจัดตั้งศูนย์บริการคนพิการตำบลชมพู และให้นายเอ เป็นประธานศูนย์บริการคนพิการตำบลชมพู เพื่อดำเนินงานพัฒนาด้านคุณภาพชีวิตคนพิการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในปี พ.ศ. 2560 พื้นที่ตำบลชมพูได้เข้าสู่สังคมสูงวัย อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ได้เล็งเห็นถึงความยั่งยืนในการดำเนินงานของจิตอาสา และการรองรับสังคมสูงวัย จึงเริ่มประชุมกับผู้อำนวยการ รพ.สต.บ้านพญาชมพู

และประธานศูนย์บริการคนพิการตำบลชมพู รวมถึงคณะทำงานของศูนย์บริการคนพิการตำบลชมพู เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและทำความเข้าใจแนวคิดธนาคารเวลา ซึ่งผลจากการประชุม โดยมีผู้ร่วมประชุมประมาณ 20 คน มีฉันทามติร่วมกัน ในการเป็นคณะทำงานเตรียมการจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่ตำบลชมพู ซึ่งคณะทำงานดังกล่าวเป็นคณะทำงานของชมรมชมภูม่วนใจของศูนย์บริการคนพิการตำบลชมพู เนื่องจากเป็นคนที่คุ้นเคย ทำงานร่วมกันมาก่อน มีความรู้เรื่องการดูแลผู้สูงอายุและคนพิการ สามารถใช้สถานที่ดำเนินงานร่วมกันได้ หลังจากนั้นได้มีการประชุมวางแผนเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ โดยเฉพาะคณะทำงานได้ให้ความสำคัญกับการสื่อสารเพื่อทำความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชนซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่จะนำไปสู่การจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

คณะทำงานเตรียมการดังกล่าว ตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างความร่วมมือ และการขอรับการสนับสนุนในด้านต่างๆ จึงได้ใช้โอกาสในการเข้าพบกับผู้นำของหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ ทั้งในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนบุคคล เพื่อให้ตระหนักถึงการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ และทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดการดำเนินงานธนาคารเวลารวมทั้งเชิญชวนให้มีส่วนร่วมในการจัดตั้งและดำเนินงานธนาคารเวลาในตำบลชมพู ดังเช่น อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 มีความสนิทสนมกับชมรมกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน จึงได้เชิญชวนให้ชมรมดังกล่าว มาร่วมดำเนินงานธนาคารเวลา ส่วนผู้อำนวยการพสต.บ้านพญาชมพูในขณะนั้น ซึ่งมีภารกิจให้บริการรักษาพยาบาลงานส่งเสริมสุขภาพ งานควบคุมป้องกันโรค ที่เกี่ยวข้องกับประชาชน จึงได้นำพสต.บ้านพญาชมพู เข้าร่วมดำเนินงานธนาคารเวลาเช่นกัน ทั้งนี้ เพื่อเป็นการบูรณาการความร่วมมือตามรูปแบบการแลกเปลี่ยนของธนาคารเวลา 3 รูปแบบ คือ 1) การแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคลกับบุคคล 2) การแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคลกับองค์กร 3) การแลกเปลี่ยนระหว่างองค์กรกับองค์กร โดยมีตัว

แสดงที่มาร่วมลงนามความร่วมมือเพื่อร่วมสนับสนุนการดำเนินงานธนาคารเวลา ตามบริบทภารกิจและศักยภาพของแต่ละตัวแสดง ดังนี้ ธนาคารเวลาตำบลชมพู (ผู้จัดการธนาคารเวลา เลขานุการธนาคารเวลา ผู้ช่วยผู้จัดการธนาคารเวลาสาขาย่อย) ศูนย์บริการคนพิการตำบลชมพู เทศบาลตำบลชมพู รพ.สต.บ้านพญาชมพู รพ.สต.บ้านท่าต้นกวาว สำนักงานสาธารณสุขอำเภอสารภี โรงเรียนวัดพญาชมพู โรงเรียนวัดท่าต้นกวาว โรงเรียนวัดแม่สะลาบ ชมรมกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน และอสม. โดยในเบื้องต้นได้ส่งบุคลากรของตัวแสดงเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการธนาคารเวลาและแบ่งปันข้อมูลทำงานร่วมกัน และได้มีการดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมพูมาระยะหนึ่ง ก็ได้มีการเพิ่มเครือข่ายโดยให้วัดในตำบลชมพู คือ วัดหนองป่าและวัดพญาชมพูวัดท่าต้นกวาว วัดบุบผาราม วัดแม่สะลาบ วัดศรีดอนมูล มาเชื่อมโยงเครือข่าย เพื่อให้การดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมพู สามารถตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิกได้มากขึ้น ซึ่งการเชื่อมโยงการดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมพู ผู้จัดการธนาคารเวลาจะเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดง และกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนกิจกรรมของธนาคารเวลาเพื่อสร้างความเหนียวแน่นระหว่างตัวแสดงของเครือข่ายนี้อยู่เสมอ

2. การสื่อสารและการแลกเปลี่ยนข้อมูล

เมื่อได้จัดตั้งคณะกรรมการธนาคารเวลาตำบลชมพูเพื่อเป็นกลไกในการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมพู โดยมีอดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 เป็นผู้จัดการธนาคารเวลา และผู้อำนวยการ รพ.สต.บ้านพญาชมพู เป็นเลขานุการผู้จัดการธนาคารเวลา ซึ่งเป็นผู้นำที่มีความสามารถในการบริหารจัดการและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกและคนในพื้นที่ และเพิ่มตำแหน่งผู้จัดการสาขาย่อยอีก 3 คน เพื่อช่วยดูแลทั้ง 9 หมู่บ้านในตำบลชมพู ในการดำเนินงานให้คล่องตัว รวดเร็ว ทั้งถึงตามขอบเขตพื้นที่

ที่รับผิดชอบ พร้อมตั้งชื่อธนาคารเวลาว่า Time Bank Chumphu ChiangMai “ออมเวลา บันด้วยใจ ให้ด้วยรัก” มีการกำหนดเงื่อนไข ข้อตกลงธนาคารเวลา ตำบลชมพู คือ

“หัวใจสำคัญคือธนาคารเวลาเป็นหลักประกันว่าคนจะได้รับ การดูแล ดังนั้นจึงไม่ควรตัดสินสิทธิ์ของใคร เพราะกระบวนการ จิตอาสาเป็นการเสริมสร้างพลังความดี และสร้างหลัก ประกันสำหรับอนาคต”

เมื่อธนาคารเวลาตำบลชมพูได้เริ่มเปิดทำการ มีการเปิดกลุ่มไลน์ ชื่อกลุ่ม “ธนาคารเวลา บันด้วยใจ ให้ด้วยรัก” มีการเชิญเข้าร่วมกลุ่มเป็นสมาชิก เพื่อเป็นพื้นที่ในการสื่อสารร่วมกันเพื่อแลกเปลี่ยนกิจกรรมและสะสมคะแนน ซึ่งการติดต่อสื่อสารระหว่างภายในสมาชิกธนาคารเวลาทุกครั้งที่ต้องสื่อสาร ผ่านผู้จัดการธนาคารเวลา เลขานุการ หรือผู้จัดการสาขาย่อย โดยทั้งสามตัว แสดงนี้ จะมีการสื่อสารเพื่อประสานงานช่วยเหลือผู้สูงอายุกันอยู่สม่ำเสมอ

ทุกครั้งที่มีการประชุมของตำบลหรือการจัดกิจกรรมของชุมชน ที่มีการรวมกลุ่มคน ผู้จัดการธนาคารเวลาจะประสานผู้ใหญ่บ้านให้ประชาสัมพันธ์ ผ่านเสียงตามสาย หรือลงในกลุ่มไลน์ และจะมีการนำเสนอข้อมูลเพื่อสร้าง การรับรู้ ได้แก่ สถานการณ์การเข้าสู่สังคมสูงวัยของประเทศไทย และข้อมูล ประชากรในพื้นที่ การทำความเข้าใจในเรื่องแนวคิด หลักการ การดำเนินงาน ธนาคารเวลา กฎกติกา หรือเกณฑ์การให้คะแนน และการดำเนินการแลกเปลี่ยน กิจกรรม ซึ่งการประชุมจะไม่มีกำหนดระยะเวลาในการประชุม แต่จะมีการประชุมเพื่อติดตามผลการดำเนินงานหรือมีประเด็นที่ต้องหารือร่วมกัน

กิจกรรมในธนาคารเวลาตำบลชมพู คือ กิจกรรมที่เป็นความช่วยเหลือ ขั้นพื้นฐาน หรือเป็นบริการที่เป็นอาชีพ วิชาชีพ หรือการบริการตามกฎหมาย

ที่เป็นไปตาม ความสามารถทักษะ ประสบการณ์ และความถนัดของสมาชิก ธนาคารเวลาตรงกับความต้องการและยินยอมร่วมกันทั้งสองฝ่าย มิใช่การ แลกเปลี่ยนเป็นสินค้าหรือเป็นเงิน แบ่งออกเป็น 6 ประเภท คือ 1) งานช่าง งานซ่อมบำรุง ได้แก่ ซ่อมแซมอุปกรณ์ต่างๆ 2) งานให้บริการอำนวยความสะดวก เช่น พาไปหาหมอ พาไปธุระ ออกกำลังกาย ป้อนข้าว อาบน้ำ 3) งานนันทนาการ เช่น กิจกรรมดนตรี กีฬา ลีลาศ สิ่งประดิษฐ์ ศิลปะ 4) งานบ้าน-งานครัว เช่น ทำความสะอาดบ้าน ทำอาหาร ขนม ซักผ้า รีดผ้า 5) งานส่งเสริมการเรียนรู้ เช่น อ่านหนังสือ ให้ความรู้ด้านกฎหมายพิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุ การใช้สมาร์ทโฟน สอนภาษา 6) อื่นๆ

ซึ่งกิจกรรมที่มีการแลกเปลี่ยนของสมาชิกธนาคารเวลาในตำบลชมพู ส่วนใหญ่ คือ งานช่างและบริการทั่วไป เช่น การเปลี่ยนก๊อกน้ำ หลอดไฟ การตัดแต่งกิ่งไม้และการทำความสะอาดบริเวณบ้าน รับ-ส่งผู้สูงอายุหรือ ผู้พิการที่โรงพยาบาล ฝากดูแลผู้สูงอายุเวลาญาติไม่อยู่ ปรับสภาพแวดล้อม บ้านให้ครอบครัวคนพิการ ซ่อมสะพาน ซึ่งนอกจากการแลกเปลี่ยนคะแนน จากการให้และรับบริการแล้ว ยังมีการชักชวนกันรับประทานอาหาร การเลี้ยงอาหาร การเยี่ยมพบปะพูดคุยให้กำลังใจคนที่กำลังทำงาน การให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ นอกจากนี้ เมื่อจิตอาสาที่ไปทำกิจกรรม ตามที่มีผู้ร้องขอเสร็จเรียบร้อยแล้ว ได้มีการส่งงานทางกลุ่มไลน์ เพื่อเป็นการ ยืนยันการแลกเปลี่ยนและบันทึกเวลา ซึ่งผู้จัดการธนาคารเวลาจะต้องกระตุ้น ให้เกิดการแลกเปลี่ยนอยู่เสมอ

ซึ่งการแลกเปลี่ยนระหว่างตัวแสดงที่เป็นหน่วยงาน ส่วนใหญ่จะเป็น การแลกเปลี่ยนข้อมูล สนับสนุนบุคลากร และงบประมาณดำเนินงาน เช่น ศูนย์บริการคนพิการตำบลชมพูจะมีการจัดงานทำบุญให้ผู้สูงอายุ โดยให้ มีการแสดงฟ้อนรำประกอบในงาน จึงได้ขอความช่วยเหลือโดยการประสาน ผู้จัดการธนาคารเวลาเพื่อขอความช่วยเหลือจากเจ้าอาวาสมอบหมาย

พระหรือเจ้าหน้าที่ของวัดช่วยประกอบศาสนพิธี และขอความอนุเคราะห์ผู้อำนวยการโรงเรียนจัดนักเรียนเพื่อทำการแสดง หรือศูนย์บริการคนพิการตำบลชมภูต้องการให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ เรื่อง สิทธิของผู้สูงอายุ จึงประสานผู้จัดการธนาคารเวลา เพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้อำนวยการ รพสต.จัดบุคลากรดำเนินการส่งเสริมความรู้ ซึ่งการแลกเปลี่ยนระหว่างตัวแสดงที่เป็นหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ของแต่ละหน่วยงาน

โดยการแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคลกับบุคคลจะเป็นการแลกเปลี่ยนผ่านกลุ่มไลน์ โดยการลงข้อมูลรายละเอียดที่ต้องการความช่วยเหลือ สถานที่ซึ่งในบางครั้งผู้สูงอายุที่ไม่มีโทรศัพท์ หรืออินเทอร์เน็ตก็สามารถบอกต่อสมาชิกคนอื่น ให้มาประสานขอให้ผู้จัดการธนาคารเวลาหรือผู้จัดการธนาคารเวลาสาขาย่อยที่ดูแลหมู่บ้านนั้นๆ ช่วยจัดบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกที่มีทักษะมาให้ความช่วยเหลือก็ได้

การแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคลกับองค์กร เช่น สมาชิกธนาคารเวลาที่เป็นผู้สูงอายุ มีความต้องการซ่อมแซมรถเข็นวีลแชร์ จึงประสานผ่านผู้จัดการธนาคารเวลา เพื่อประสานงานให้ศูนย์บริการคนพิการตำบลชมภูมาดำเนินการได้ ซึ่งการแลกเปลี่ยนดังกล่าว อาจเป็นไปในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ อาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวของผู้จัดการธนาคารเวลาในการประสานงานเป็นหลัก บางองค์กรอาจมีการประสานโดยการทำเป็นลายลักษณ์อักษรได้เช่นกันแล้วแต่กรณี

ในการแลกเปลี่ยนระหว่างองค์กรกับองค์กร จะเป็นการแลกเปลี่ยนการดำเนินงานรวมถึงการแลกเปลี่ยนกิจกรรมของธนาคารเวลา จะเป็นไปในลักษณะที่เป็นทางการ การประสานงานโดยการจัดทำหนังสือเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นหลัก ซึ่งการแลกเปลี่ยนดังกล่าวหน่วยงานที่ต้องการความช่วยเหลือจะต้องมีหนังสือถึงผู้จัดการธนาคารเวลา เพื่อให้ผู้จัดการ

ธนาคารเวลาสามารถบันทึกเป็นหลักฐานและจัดทำหนังสือถึงหน่วยงานที่เหมาะสมหรือมีบทบาทในการแลกเปลี่ยนต่อไป ซึ่งหากขอในรูปแบบขององค์กร ก็จะเป็นการมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานนั้นแบบไม่เจาะจงมาดำเนินการแลกเปลี่ยนกิจกรรมด้วย

3. กรอบเวลาของการมีความสัมพันธ์

ระยะเริ่มต้น ในปี พ.ศ. 2558 อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4, ผู้อำนวยการ รพสต.บ้านพญาชมภู และนายเอ เป็นแกนนำในการรวมกลุ่มจิตอาสา ดำเนินงานขับเคลื่อนพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาไปเยี่ยมบ้านและดูแลผู้สูงอายุ คนพิการและส่งเสริมอาชีพคนพิการในชุมชน รวมถึงหน่วยงานภาครัฐ เช่น รพสต. เทศบาลตำบลชมภู ซึ่งแต่ละหน่วยงานในตำบลชมภู เคยทำงานตามหน้าที่แบบแยกส่วน ก็เปลี่ยนวิธีการทำงาน มาเป็นการทำงานร่วมกัน จัดตั้งชมรมชมภูม่วนใจ๋ มีคณะทำงานและจัดตั้งศูนย์บริการคนพิการตำบลชมภู โดยให้นายเอ เป็นประธานศูนย์บริการคนพิการตำบลชมภู ดำเนินงานพัฒนา ด้านคุณภาพชีวิตคนพิการอย่างต่อเนื่อง

ซึ่งในปี พ.ศ. 2560 พื้นที่ตำบลชมภูได้เข้าสู่สังคมสูงวัย อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ได้นำแนวคิดธนาคารเวลามาหารือกับพื้นที่ตำบลชมภูเพื่อเป็นต้นแบบให้กับพื้นที่อื่นๆ จึงเริ่มตั้งคณะทำงานเตรียมการจัดตั้งธนาคารเวลา ซึ่งคณะทำงานดังกล่าวเป็นคณะทำงานของชมรมชมภูม่วนใจ๋ของศูนย์บริการคนพิการ เนื่องจากเป็นคนที่คุ้นเคยทำงานร่วมกันมาก่อน มีความรู้เรื่องผู้สูงอายุ และคนพิการ แล้วจึงขยายแนวคิดธนาคารเวลาไปสู่ในชุมชน กลุ่มชมรมหน่วยงานอื่นๆ ในพื้นที่ ที่เคยดำเนินงานเรื่องคนพิการร่วมกันมาก่อนรวมถึงการเข้าพบกับผู้นำหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจและชักชวนเข้าร่วมจัดตั้งธนาคารเวลาในตำบลชมภู ทั้งในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการโดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนบุคคล จนเกิดแนวร่วมใน

การจัดตั้งคณะกรรมการธนาคารเวลาในพื้นที่ที่มีการลงนามความร่วมมือ (MOU) ระหว่างองค์กรภายในชุมชน ได้แก่ เทศบาลตำบลชมพู รพ.สต.บ้านพญาชมพู รพ.สต.บ้านท่าต้นกวาว โรงเรียนวัดพญาชมพู โรงเรียนวัดท่าต้นกวาว โรงเรียนวัดแม่สะลาบ ศูนย์บริการคนพิการตำบลชมพู อสม. ชมรมกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่จากเทศบาลตำบลชมพู เจ้าหน้าที่จากรพสต.ในตำบลชมพู ซึ่งทั้งหมดเป็นเครือข่ายที่เคยมีประสบการณ์ร่วมกันในการขับเคลื่อนการทำงานสังคมร่วมกันมา

อย่างไรก็ตาม เมื่อธนาคารเวลาตำบลชมพูเริ่มเปิดให้บริการอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2562 ในพิธีเปิดได้มีการชี้แจงความเป็นมาวัตถุประสงค์ แนวคิดและระเบียบข้อตกลงของธนาคารเวลาเพื่อให้สมาชิกทุกคนเข้าใจ รับรู้ กฎกติกา รวมทั้งมาตรการต่างๆ ในการเป็นผู้ให้บริการและผู้รับบริการ และเชิญหน่วยงาน ได้แก่ เทศบาลตำบลชมพู รพ.สวธิ์บรรพพัฒนา รพ.สต.บ้านพญาชมพู รพ.สต.บ้านท่าต้นกวาว โรงเรียนวัดพญาชมพู โรงเรียนวัดท่าต้นกวาว โรงเรียนวัดแม่สะลาบ ศูนย์บริการคนพิการตำบลชมพู ร่วมลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) เพื่อร่วมดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมพู และแลกเปลี่ยนกิจกรรมตามบริบทและศักยภาพของแต่ละหน่วยงาน และเมื่อมีการแลกเปลี่ยนมาระยะหนึ่งจึงได้เพิ่มเครือข่าย โดยให้วัดในตำบลชมพู คือ วัดหนองป่าและ วัดพญาชมพู วัดท่าต้นกวาว วัดบุบผาราม วัดแม่สะลาบ วัดศรีดอนมูล เข้ามาร่วมแลกเปลี่ยนกิจกรรมในธนาคารเวลาเป็น มาจนถึงปัจจุบัน

ในส่วนของตัวแสดงภาคเอกชน ในปี 2563 เอี่ยมดีรีไซเคิล เข้ามาเป็นหน่วยงานสนับสนุนการดำเนินงานตามแนวคิดธุรกิจผ่านศูนย์บริการคนพิการ (ชมรมชมภูม่วนใจ๋) ในการสนับสนุนความรู้ให้ข้อมูลการจัดการขยะ ให้การสนับสนุนงบประมาณ จัดซื้ออุปกรณ์ช่วยพยุงเดินให้กับผู้สูงอายุ จัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ตัดต้นไม้ เช่น เลื่อยยนต์ รวมถึงมาร่วมทำอาหารกลางวันให้เจ้าหน้าที่คนในชุมชน ณ ศูนย์บริการคนพิการตำบลชมพู

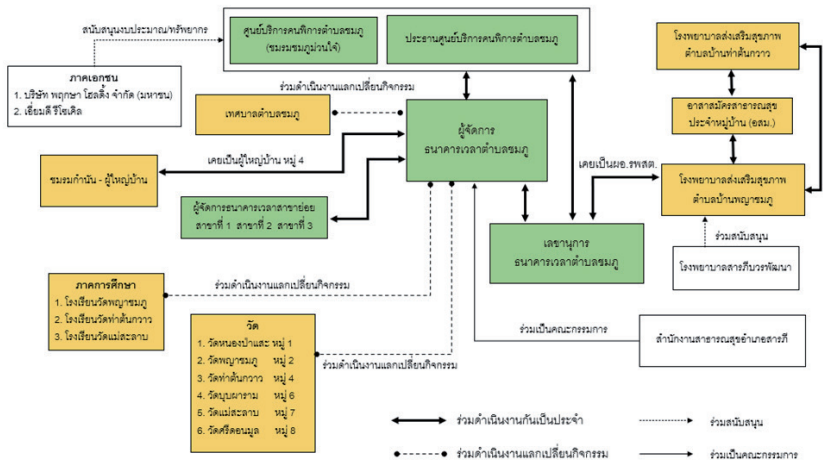
ในปี 2564 บริษัท พกฤษา โฮลดิ้ง จำกัด (มหาชน) ได้เข้ามามีบทบาทในการสนับสนุน แนวคิดนโยบายบริษัท ภายใต้แนวคิดการใส่ใจเพื่อสังคม ในโครงการ “บ้านใส่ใจเพื่อคนพิการ by Pruksha” ประสานผ่านศูนย์บริการคนพิการ (ชมรมชมภูม่วนใจ) เพื่อสร้างและปรับปรุงบ้านให้คนพิการรวมถึงผู้สูงอายุที่มีความพิการให้เหมาะสมกับสภาพความพิการของแต่ละบุคคล ในระหว่างการดำเนินการซ่อม ปรับปรุงบ้านนั้น ผู้จัดการธนาคารเวลาจะทำการแลกเปลี่ยนของธนาคารเวลามาร่วมดำเนินงานด้วย เช่น ขอจิตอาสามาช่วยขนอุปกรณ์ ขอจิตอาสาช่วยดูแลระหว่างที่กำลังปรับปรุงบ้าน เพื่อเป็นลดค่าใช้จ่ายในส่วนที่สมาชิกธนาคารเวลาสามารถทำได้

สรุปผล

จากผลการศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงในการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ มีรูปแบบความสัมพันธ์ในลักษณะของการประสานความร่วมมือ โดยมีตัวแสดงนอกภาครัฐที่มีบทบาทหลักคือ ผู้จัดการธนาคารเวลา เลขานุการธนาคารเวลา ผู้จัดการธนาคารเวลาสาขาย่อย และประธานศูนย์บริการคนพิการตำบลชมภู มีบทบาทหลักในการนำแนวคิดธนาคารเวลามาสู่ชุมชนตามขั้นตอนและกระบวนการในการจัดตั้ง เพื่อส่งเสริมการดูแลผู้สูงอายุและรองรับสังคมผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลชมภู โดยจัดให้มีคณะทำงานเตรียมการจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่ สร้างการรับรู้เรื่องธนาคารเวลาให้ประชาชนได้รับทราบ สร้างความร่วมมือจากตัวแสดงต่างๆ ในพื้นที่คือ ตัวแสดงนอกภาครัฐที่มีบทบาทในการสนับสนุน คือ ชมรมกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านตำบลชมภู อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน โรงเรียนวัดพญาชมภู โรงเรียนวัดท่าตันกวาว โรงเรียนวัดแม่สะลาบ วัดหนองป่าและ วัดพญาชมภู วัดท่าตันกวาว วัดบุปผาราม วัดแม่สะลาบ วัดศรีดอนมูล ตัวแสดงในภาครัฐที่มีบทบาทหลักคือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านพญาชมภู ตัวแสดงใน

ภาครัฐที่มีบทบาทสนับสนุน คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านท่าต้นกวาว โรงพยาบาลสารภีบรรพพัฒนา เทศบาลตำบลชมพู สำนักงานสาธารณสุขอำเภอสารภี ดำเนินงานแลกเปลี่ยนกิจกรรมของธนาคารเวลาตามที่กำหนดผ่านการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดธนาคารเวลาเป็นการเสริมสร้างความเชื่อมโยง และการแลกเปลี่ยนข้อมูล ทรัพยากร กิจกรรมตามทักษะและประสบการณ์ระหว่างตัวแสดง ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นระหว่างตัวแสดงในเครือข่าย ซึ่งเน้นการพึ่งพาอาศัยกันเป็นหลัก มีลักษณะความสัมพันธ์ในแนวนอน (horizontal relations) ที่ทุกฝ่ายอยู่ในฐานะเสมอภาคเท่าเทียมกัน แม้ว่าตัวแสดงแต่ละฝ่ายจะมีอำนาจหน้าที่ และทรัพยากรไม่เท่ากันก็ตาม แต่เมื่อต้องพึ่งพาอาศัยอีกฝ่าย ก็ทำให้ไม่มีฝ่ายใดสามารถใช้อำนาจควบคุมสั่งการเหนือฝ่ายใดได้ รวมทั้งการได้รับการสนับสนุนงบประมาณหรือทรัพยากร จากการทำกิจกรรมเพื่อสังคม (CSR) ของภาคเอกชน ซึ่งจากการดำเนินงานร่วมกันระหว่างตัวแสดงของเครือข่ายธนาคารเวลาตำบลชมพู มาเป็นเวลา 7 ปี เป็นการดำเนินงานตามบทบาท ภารกิจ และศักยภาพของตัวแสดงต่าง ๆ ในพื้นที่ไม่ได้มีการวางบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานธนาคารเวลาไว้ชัดเจน ความเชื่อมโยงและเหนียวแน่นเป็นเพราะมีผู้จัดการธนาคารเวลาที่เป็นตัวกลางในการจัดการเชื่อมประสานทุกความสัมพันธ์ให้ทุกตัวแสดงมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ร่วมดำเนินงานให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายร่วมกัน ทำให้ความสัมพันธ์เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ การดำเนินงานของตัวแสดงยังคงต้องมีการขยายเครือข่าย เนื่องจากยังคงมีทรัพยากรไม่เพียงพอ จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนในด้านทรัพยากรงบประมาณ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพเกิดความยั่งยืนต่อไป

ทั้งนี้ สามารถสรุปลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงในเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ได้ดังภาพ

การอภิปรายผล

จากผลการศึกษา ทำให้พบประเด็นที่สอดคล้องตามหลักแนวคิด ทฤษฎี จากการทบทวนวรรณกรรม ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ในการขับเคลื่อนงานของตัวแสดงภายในเครือข่าย การดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมภู เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ (horizontal relations) ประเภทเครือข่ายเชิงพื้นที่ (Area) และเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (Issue Network)

จากผลการศึกษา แสดงให้เห็นว่าจุดเริ่มต้นความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดง เครือข่ายธนาคารเวลาตำบลชมภู เป็นการรวมตัวกันของผู้นำ จิตอาสาและ หน่วยงานในพื้นที่ตำบลชมภู เป็นเครือข่ายที่รวมตัวกัน โดยอาศัยพื้นที่เป็น เป้าหมายในการดำเนินงานขับเคลื่อนกิจกรรมธนาคารเวลาตำบลชมภู เพื่อ รองรับกับสถานการณ์สังคมผู้สูงอายุที่กำลังเกิดขึ้น เป็นตัวกำหนดรวมตัวกัน เป็นเครือข่าย มุ่งจัดการกับประเด็นกิจกรรมนั้นๆ ร่วมกับการสร้างความร่วมมือ พร้อมเครือข่ายอื่น ที่มีความสนใจในประเด็นปัญหาเดียวกัน จึงทำให้ภายใน

เครือข่ายมีความสัมพันธ์ที่หลากหลาย ประเภทของเครือข่ายธนาคารเวลาตำบลชมภู จึงเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่ (Area) และเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (Issue Network) ทั้งนี้ ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงของธนาคารเวลาตำบลชมภู เป็นความสัมพันธ์ในแนวนราบ (horizontal relations) โดยมีตัวแสดงนอกภาครัฐที่เป็นตัวแสดงหลัก คือ ผู้จัดการธนาคารเวลาตำบลชมภู เป็นผู้บริหารจัดการความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงในเครือข่ายนี้ บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกัน ให้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจ และมีค่านิยมร่วมกันในการดำเนินงานตามหลักการธนาคารเวลา คือ ทุกคนมีเวลาเท่าเทียมกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนทรัพยากรในการพึ่งพากัน ซึ่งหากทำงานแยกกันก็อาจทำให้การดำเนินงานธนาคารเวลาไม่ประสบความสำเร็จในการแลกเปลี่ยนกิจกรรมได้ตามที่ตั้งเป้าหมายไว้

2. ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงธนาคารเวลาตำบลชมภูมีความสอดคล้องกับลักษณะสำคัญของเครือข่าย

ลักษณะการดำเนินงานและความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงธนาคารเวลาตำบลชมภูมีความสอดคล้องกับลักษณะสำคัญของเครือข่ายของ ธีรวุฒิกายแก้ว (2556)⁹ คือ มีผู้จัดการธนาคารเวลาเป็นแกนนำและมีสมาชิกที่เข้มแข็งสามารถดำเนินการทำงานและขยายเครือข่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีองค์ความรู้ทักษะที่เกิดจากคนในชุมชนท้องถิ่นได้มีการบูรณาการให้เหมาะสมกับเครือข่ายที่เกิดขึ้น ผู้จัดการธนาคารเวลามีการบริหารจัดการความสัมพันธ์อันดีของคนในชุมชน มีความไว้วางใจพึ่งพาอาศัยกัน เหมาะสมกับการทำงานของเครือข่ายในพื้นที่ตำบลชมภู รวมทั้งมีช่องทางให้สมาชิกและเครือข่ายได้แลกเปลี่ยน รวมทั้งมีการติดตามและประเมินผลหลังเสร็จสิ้นกิจกรรม มีการทำกิจกรรม

⁹ สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน, อ้างแล้ว.

อย่างต่อเนื่อง มีการแบ่งปันของทรัพยากรร่วมกัน แต่มีข้อสังเกตว่า กิจกรรมของธนาคารเวลาส่วนใหญ่ของธนาคารเวลาเป็นการแลกเปลี่ยนจากการกระทำของทรัพยากรมนุษย์ ในการดำเนินงานบางกิจกรรมจำเป็นต้องมีทรัพยากร ได้แก่ วัสดุ อุปกรณ์ งบประมาณ ซึ่งยังไม่มีปริมาณทรัพยากรที่เพียงพอ เช่น อุปกรณ์ที่เกี่ยวกับการช่วยเหลือและดูแลผู้สูงอายุ การดำเนินงานที่ผ่านมาภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรในการซ่อมแซมบ้านให้ผู้สูงอายุในบางครั้ง ยังต้องมีการขยายเครือข่ายอื่นๆ ทำให้เครือข่ายสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

3. การดำเนินงานธนาคารเวลาตำบลชมพูสอดคล้องกับแนวทางในการจัดการเครือข่าย

การดำเนินงานธนาคารเวลาสอดคล้องกับแนวทางในการจัดการเครือข่ายตามแนวคิดของ ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และ ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์ (2546)¹⁰ ซึ่งในเครือข่ายธนาคารเวลาตำบลชมพู ประกอบด้วยสมาชิกที่มีความหลากหลายในระดับบุคคลและหน่วยงาน ดังเช่น จิตอาสา ผู้นำชุมชน วัด โรงเรียน หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับด้านสาธารณสุขและการปกครอง และหน่วยงานภาคเอกชนที่เข้ามาสนับสนุน ซึ่งแต่ละตัวแสดงมีวิธีการทำงานที่หลากหลายตามภารกิจหน้าที่และบทบาทของแต่ละตัวแสดง มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลหรือกิจกรรมที่ต่อเนื่องผ่านผู้จัดการธนาคารเวลาที่เป็นผู้จัดการเครือข่าย เพื่อช่วยวิเคราะห์ความต้องการของสมาชิกในเครือข่าย ดูแลกิจกรรมและสนับสนุนการบริการตามที่สมาชิกต้องการ มีการจัดการระบบสื่อสารและการกระจายข้อมูลให้กับสมาชิกผ่านช่องทางที่ทั่วถึงในพื้นที่ มีการไหลเวียนของข้อมูลฐานข้อมูลที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาเครือข่ายในการขับเคลื่อนการดำเนินกิจกรรมของ

¹⁰ ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และ ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์, *สื่อสารกับสังคมเครือข่าย เอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตร 3 “การสร้างเครือข่ายที่มีพลัง”* สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, อ้างแล้ว

เครือข่ายรวมถึงการรักษาความสัมพันธ์ของสมาชิก โดยผู้จัดการเครือข่ายอาจเป็นบุคคลที่สมาชิกในเครือข่ายมอบหมายให้ดำเนินการแทนสมาชิกในบางช่วงก็ได้ การมีศูนย์ประสานงานหรือชุมทางที่หลากหลาย คือ มีผู้จัดการธนาคารเวลาสาขาย่อย เพื่อกระจายอยู่ในสถานที่ต่างๆ เพื่อให้การประสานงานเป็นไปอย่างทั่วถึงในพื้นที่

4. ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงของเครือข่ายธนาคารเวลาตำบล ชมภูเป็นการประสานความร่วมมือ (Collaboration)

ภายใต้การสร้างความร่วมมือและการดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายนี้ จากผลการศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงของเครือข่ายธนาคารเวลาดำบลชมภูจึงเป็นการประสานความร่วมมือ (Collaboration) ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างตัวแสดงตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล กลุ่มคนและหน่วยงาน ต่างภาคส่วนกัน เข้ามาร่วมมือกันดำเนินงาน ผ่านการจัดตั้งโครงสร้างคณะกรรมการที่เป็นทางการ ความสัมพันธ์ของเครือข่ายธนาคารเวลาดำบลชมภูมีลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยมีผู้จัดการธนาคารเวลา เป็นผู้ประสานความสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพเป็นที่ยอมรับนับถือและเป็นคนที่ได้รับความไว้วางใจและความเชื่อมั่นของคนในชุมชน จากการดำเนินงานพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาเพื่อคนพิการชุมชนที่ผ่านมา ซึ่งการจัดการความสัมพันธ์ที่เหมาะสมนี้เอง ส่งผลให้ทุกตัวแสดงที่เข้าร่วมเป็นเครือข่ายมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ร่วมแลกเปลี่ยนทรัพยากรแบบพึ่งพาอาศัยกันได้อย่างต่อเนื่อง เกิดเป็นทุนทางสังคมที่คนในชุมชน สมาชิกในเครือข่าย และตัวแสดงในเครือข่ายจึงปฏิบัติตามโดยไม่มีการตั้งข้อสงสัยแต่อย่างใด ทำให้การขับเคลื่อนดำเนินงานธนาคารเวลาดำบลชมภู เพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุในพื้นที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

1. การพัฒนาเครือข่ายการดำเนินงาน จากการศึกษา กิจกรรมของ ธนาคารเวลาส่วนใหญ่ของธนาคารเวลาตำบลชมพู เป็นการแลกเปลี่ยน จากการกระทำของทรัพยากรมนุษย์ในการดำเนินงานบางกิจกรรมจำเป็นต้องมี วัสดุ อุปกรณ์ งบประมาณ ซึ่งการดำเนินงานที่ผ่านมายังมีข้อจำกัด เรื่อง ปริมาณทรัพยากรที่เพียงพอต่อการดำเนินงานแลกเปลี่ยนกิจกรรมได้ เช่น ภาคเอกชนได้มีบทบาทเข้ามาสนับสนุนงบประมาณ/ทรัพยากรในบางครั้ง จึงควรบูรณาการความร่วมมือในมิติอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ นอกเหนือ จากด้านสาธารณสุข เช่น มิติด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสิ่งแวดล้อม อื่นๆ มาร่วมแลกเปลี่ยนทรัพยากร เพื่อให้ทรัพยากรมีความหลากหลาย เพียงพอ และครอบคลุม ในส่วนที่ยังไม่ได้มีการหนุนเสริมมากขึ้น

2. ผู้จัดการธนาคารเวลาและตัวแสดงนอกภาครัฐที่มีบทบาทหลัก มีความสำคัญต่อการจัดการเครือข่ายและการขับเคลื่อนการดำเนินงานธนาคาร เวลาตำบลชมพู ให้ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงมีความเท่าเทียมกัน การ แลกเปลี่ยนทรัพยากรจึงเป็นไปอย่างลื่นไหลเน้นการพึ่งพาอาศัยกันเป็นหลัก โดยเน้นลักษณะความสัมพันธ์ในแนวนอน (horizontal relations) ซึ่งการจัดการ ความสัมพันธ์ที่เหมาะสมนี้เอง ส่งผลให้ทุกตัวแสดงที่เข้าร่วมเป็นเครือข่าย มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ร่วมแลกเปลี่ยนทรัพยากรแบบพึ่งพาอาศัยกัน ได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุในพื้นที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงควรมีการเตรียมเป็นผู้สืบทอดในการเป็นผู้จัดการธนาคารเวลารุ่นต่อไป เพื่อทำหน้าที่จัดการความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงในเครือข่ายธนาคารเวลา ตำบลชมพู บริหารจัดการ กิจกรรมอย่างต่อเนื่องและสนับสนุนการดำเนินงาน ธนาคารเวลาตำบลชมพูให้ยั่งยืนต่อไป

ทั้งนี้ การศึกษาในครั้งนี้ เป็นเพียงการศึกษาในภาพรวมของการดำเนินงานธนาคารเวลา ตำบลชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งธนาคารเวลายังคงเป็นแนวคิดใหม่สำหรับประเทศไทย ที่ยังไม่มีการศึกษาในประเด็นของตัวแสดงและความสัมพันธ์ของเครือข่ายการดำเนินงานธนาคารเวลามากนัก ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป อาจต้องศึกษาเชิงลึกเพิ่มเติมเพื่อให้ทราบตัวแสดงต่างๆ ที่เข้ามาร่วมดำเนินงาน ซึ่งอาจพบตัวแสดงและความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น รวมถึงการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงของเครือข่ายธนาคารเวลาในพื้นที่อื่นๆ ที่ดำเนินงานธนาคารเวลา ซึ่งอาจพบปัจจัยความสำเร็จหรือค้นพบปัญหาที่แตกต่างกันตามบริบทของพื้นที่ เพื่อนำมาพัฒนาการดำเนินงานธนาคารเวลาเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุของประเทศไทยต่อไป

บรรณานุกรม

หนังสือ

- กรมกิจการผู้สูงอายุ, แนวทางการดำเนินงานธนาคารเวลาแห่งประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2564), 7.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และ ชัยวัฒน์ ถิระพันธ์, *สื่อสารกับสังคมเครือข่าย เอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตร 3 “การสร้างเครือข่ายที่มีพลัง” สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา*, (กรุงเทพฯ: สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาคม, 2546)
- พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ, *เครือข่าย : ธรรมชาติความรู้และการจัดการ*, (กรุงเทพฯ: สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.) มูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2547)
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2560*, (กรุงเทพฯ: บริษัท โรงพิมพ์เด็อนตุลา จำกัด, 2561), 25-30.
- ศศิธร ทองจันทร์, *การบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกันกับการขับเคลื่อนนโยบายภาครัฐไทย กรณีศึกษาโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน จังหวัดพิษณุโลก*, (สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2559), 26-28.
- สนธยา พลศรี, *เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน*, (กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2550), 264-265.

บทความ

กิตติศักดิ์ คงคา, (เว็บไซต์), <https://www.investorest.co/economy/elderly-japanese/> (สืบค้นเมื่อ 14 สิงหาคม 2566)

ภัทราวดี มากมี, การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมสำหรับออกแบบการวิจัยทางสังคมศาสตร์, วารสารการวัดผลการศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ปีที่ 27, ฉบับที่ 1 (2564), 32-45.